

محمدمیرزا کاشف چایکار
کاشف السلطنه

دکتر هومن بسفدهی

سرشناسنامه: یوسفدهی، هومن ۱۳۴۹ -
 عنوان و پدیدآور: محمدمیرزا کاشف چایکار؛ کاشف السلطنه / هومن یوسفدهی
 [به سفارش حوزه هنری گیلان.]
 مشخصات نشر: رشت، فرهنگ‌ایلیا، ۱۳۹۹.
 مشخصات ظاهری: ۲۱۰ ص.
 شابک: ۹ - ۶۸۸ - ۱۹۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 موضوع: کاشف السلطنه، محمد، ۱۲۴۴ - ۱۳۰۸.
 موضوع: جای -- ایران -- تاریخ
 موضوع: Tea -- Iran -- History
 نوع: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. -- اسناد و مدارک
 نوع: Iran -- History -- Qajars, 1779 - 1925 -- Sources
 رده‌بندی کنگره: DSR ۱۳۹۱
 رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۷۴۵۰۹۲
 شماره کتاب‌خانه ملی: ۶۱۱۸۶۸۲

● محمد میرزا کاشف چایکار؛ کاشف السلطنه	● دهر هومن یوسفدهی
● چاپ نخست: ۱۳۹۹	● شمارگان: هزار نسخه
● نسخه‌پردازی و آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ‌ایلیا	● شماره ثبت: ۷۲
● همه‌ی حقوق این کتاب محفوظ است.	
● شابک: ۹ - ۶۸۸ - ۱۹۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸	
● نشر فرهنگ‌ایلیا؛ رشت، خ آزادگان، جنب دبیرستان بهشتی، خ صفایی، خ حاتم، شماره ۴۹	
● تلفن: ۳۳۳۴۴۷۳۳ ۳۳۳۴۴۷۳۲ - ۰۱۳	● دورنگار: ۳۳۳۲۱۸۲۸ - ۰۱۳

فهرست مطالب

۷	یادداشت حوزه هنری گیلان
۹	مقدمه
۱۳	از تولد تا نوجوانی
۲۵	دوران کار و تحصیل
۳۴	بازگشت به ایران
۴۲	بازگشت دوباره به ایران
۴۶	مأموریت بزرگ
۶۹	پدر جای ایران
۸۵	در دوره مشروطه
۹۴	در استبداد صغیر و اعاده مشروطیت
۱۰۶	دوران میان‌سال
۱۲۴	سال‌های پایانی
۱۴۴	مطالب پراکنده
۱۵۷	تصاویر و اسناد
۲۰۷	منابع
۲۱۱	نمایه

محمد یوزا قاجار قوانلو که بعدها نام فامیلی کاشف چایکار را برای خود برگزید، از شخصیت‌های تحصیل کرده و وطن‌پرست دوره قاجار بود. او از نسلی بود که زندگی‌شان در استبداد صریح آغاز شد و استبداد صغیر محمدعلی‌شاهی را درک کردند و عمر را در استبداد رضاشاهی به پایان بردند. لیکن این شازده قاجاری در همین دوران پرمخاطره و سراسر آرزوی کرد کارستان. او با کار و تلاش طاقت فرسا در هند، توانست راز و رمز حاکم‌داری و حاکم‌سازی را بیاموزد و چند هزار نهال و بوته چای و گیاهان دیگر را به ایران برساند.

کاشف السلطنه مردی به تمام معنی کاردار و آشنا به اصول دیپلماتیک بود. این را از گزارش‌های او به وزارت خارجه و دولت ایران می‌توان فهمید. او با همت عالی خود صنعت چای را در ایران پی افکند. در طول تاریخ بی‌زرق و نشیب ایران کمتر کسی مانند او تا این اندازه در حیات اقتصادی و اجتماعی ایرانیان تأثیر گذاشته است. بدین لحاظ قدردانی از او و زنده نگه داشتن نام و خاطره او به ذمه هر ایرانی به‌ویژه هر گیلانی است.

پیشنهاد نگارش یک کتاب مستند درباره کاشف السلطنه را در سال ۱۳۷۵ بانوی دل‌آگاه و دانا خانم ثریا فرهنگ سپاهی (کاظمی) نوه دختری کاشف السلطنه به من داد که خود کتابی مستقل درباره جدش نوشته بود ولی در عین حال بر ایرادات و اشتباهات آن واقف بود. آن بانو بلندنظرانه نسخه‌ای از اسناد و عکس‌ها را در اختیار نگارنده قرار داد؛ ولی متأسفانه سال‌ها نتوانستم وعده خود را عملی

کنم. در این فاصله کتاب‌ها و مقالات متعدد دربارهٔ صنعت چای و کاشف السلطنه نوشته شده است و از آن جمله دو پایان‌نامهٔ دانشگاهی است که یکی پژوهش خانم سیده‌زهره قادیری اصلی است که در سال ۱۳۹۰ش در دانشگاه ابهر انجام شده و دیگری پژوهش آقای علی اکبر یوسفی قلعه‌رودخانی است که در دانشگاه شهرری صورت پذیرفت و پس از تکمیل در سال ۱۳۹۳ش توسط انتشارات کانی نشر شده است. اما بالاخره پس از بیست سال توفیق با نگارنده یار شد تا در نهمین سال درگذشت زنده‌یاد محمد میرزا کاشف چایکار، کتاب حاضر را برای استفادهٔ عموم و پژوهشگران تاریخ و ارادتمندان پدر چای ایران تدوین کنم. باشد که به تکمیل این نادمهٔ دربارۀ این مرد بزرگ، دیندار و وطن‌خواه گفته و نوشته شده کمک کند.

در این پژوهش از مساعدت و همکاری بزرگوارانی برخوردار بوده‌ام: شادروانان بانو گوهر ملک کاشف چایکار (صدقی) کوچک‌ترین فرزند مرحوم کاشف السلطنه و بانو ثریا فرهنگ سیاهی (کاظمی) که بدرود حیات گفتند و نام یادشان را گرامی می‌دارم، جناب آقای رضا وزاد که مرا به پایان‌نامهٔ ارزشمند بانو سیده‌زهره قادیری دربارهٔ کاشف السلطنه راهنمایی کردند و نیز بانو فاطمه معزی و آقایان عبدالله شهبازی، دکتر رضا کسری و سید یوزبه قهرمان، ناصر قره‌باغی، مجید تفرشی، مجید عبد‌امین و حسن اکبری که با نظرات و اطلاعات ایشان برخوردار بوده‌ام. از همهٔ این بزرگواران سپاسگزاری می‌کنم. همچنین از حوزه هنری گیلان و نشر فرهنگ‌ایلیا که امکان انتشار این کتاب را فراهم کرده‌اند، تشکر می‌کنم.

هومن یوسف‌دهی

۲۰ خرداد ۱۳۹۸